

Іван Григорович Матвіяс
(01.05.1925–20.12.2017)

У грудні 2017 р. на 93-му році життя відійшов у вічність відомий український мовознавець, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, доктор філологічних наук, професор Іван Григорович Матвіяс.

Народився Іван Григорович на Львівщині — у с. Карів (тепер Сокальського району). 1950 року закінчив Львівський університет ім. І. Франка, а далі — аспірантура Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук, робота на кафедрі української мови Дрогобицького педінституту. 1954 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Синтаксис займенників в українській літературній мові І половини ХІХ ст.». З 1955 р. І. Г. Матвіяс — науковий працівник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, у 1976–1987 рр. — завідувач сектору діалектології та ономастики.

Знаковим для молодого науковця став 1962 рік, коли побачила світ його монографія «Синтаксис займенників в українській мові» — дослідження, яке належить до класичних описів граматичної будови української мови. Того ж року у видавництві «Радянська школа» з'явився посібник «Курс сучасної української літературної мови. Морфологія», рекомендований студентам-заочникам педагогічних інститутів. У ньому поєдналися системний виклад теорії про самостійні й службові частини мови з багатим ілюстративним матеріалом, історичними коментарями до зафіксованих у сучасній літературній мові явищ.

Тривалою й плідною була співпраця Івана Григоровича з вищими навчальними закладами. Докторську дисертацію «Іменник в українській мові» І. Г. Матвіяс захистив 1969 р., а 1974 р. вийшла його книжка з такою ж назвою, у якій ґрунтовно розглянуто вузлову проблему граматики — аналіз іменникових словоформ. У виданні, яке розраховане на вчителів-філологів та викладачів мови у вищих навчальних закладах, читач знайшов нормативні та позанормативні іменникові форми, що не охоплені шкільними граматиками й підручниками для вищих навчальних закладів, проте становлять певні труднощі в педагогічній практиці.

Працюючи в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні, а з 1991 р. — у відділі стилістики та культури мови Інституту української мови НАН України, І. Г. Матвіяс залишався дослідником з широкими науковими зацікавленнями, який прагнув постійно поглиблювати свої знання.

Важливим етапом у житті Івана Григоровича була робота над тритомним «Атласом української мови», який став знаковою працею в сучасній україністиці та славістиці. Під час виконання цієї роботи активізувалися дослідження всіх українських діалектів, що дало змогу не лише систематизувати певні говіркові явища, а й вияви-

ти нові. Координацію цього проекту на різних етапах здійснювали відомі українські мовознавці, серед яких найактивнішим був і І. Г. Матвіяс. Новий проект передбачав вироблення нових підходів до вивчення діалектів, застосування нової методики подання матеріалу. У формуванні, розробленні такої методики значна роль належала Іванові Григоровичу: у 1960-х рр. з'являються його праці «Інструкція для складання карт до Атласу української мови», «Засади картографування і коментування матеріалів до Атласу української мови», «Специфіка III тому Атласу української мови» та ін. Авторитетний діалектолог наголошує на прикладному значенні цього неординарного видання, зокрема на можливості використання його в навчально-освітній практиці.

Держава високо оцінила цю працю — 2006 р. авторський колектив «Атласу української мови», зокрема й І. Г. Матвіяса, було удостоєно Державної премії в галузі науки і техніки.

1990 р. побачила світ ще одна монографія І. Г. Матвіяса — «Українська мова і її говори», яка стала синтезом знань про дві форми вияву загальнонародної мови — літературну мову та народні говори. Тут було окреслено проблеми походження української мови, її діалектного членування, а також акцентовано увагу на взаємовідношеннях народних говорів і української літературної мови.

Можливість повніше дослідити певні мовні процеси з'явилася лише за часів Незалежності. У цей час І. Г. Матвіяс активно працює над такою складною темою, як варіантність літературної мови, у підсумку — 1998 р. вийшла його книжка «Варіанти української літературної мови».

Одне з чільних місць в історії української літературної мови займають праці І. Г. Матвіяса про взаємовідношення народних говорів і літературної мови на матеріалі творчості українських письменників. Кожне таке дослідження — титанічний труд, де виокремлено, систематизовано одиниці діалектної системи, які через мовну практику українських письменників узвичаюються в літературній мові. Глибокий знавець українських діалектів, Іван Григорович сумлінно визбирує народні скарби в мові художніх творів Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, С. Руданського, Ю. Федьковича, І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаника, У. Кравченка та ін. Його спостереження часто з'являються на сторінках видання «Культура слова», журналу «Мовознавство». Праці І. Г. Матвіяса в цій галузі мовознавчої науки переконують, що кожен майстер художнього слова через індивідуальний стиль, в основі якого лежать народні говори, збагачує українську літературну мову, її стилістичну систему. Про перспективність такого типу досліджень свідчить той факт, що сьогодні в умовах тотальної інформатизації суспільства ці матеріали після оцифрування можуть показати рівень проникнення діалектних явищ у сучасну українську літературну мову, структурування мовностилістичних особливостей за регіонами і за часом їх поширення тощо.

Останні десятиліття Іван Григорович брав активну участь у наукових дискусіях, обговореннях кандидатських і докторських дисертацій, виявляючи високий рівень професіоналізму, наукової толерантності. Спілкування з такою інтелігентною людиною створювало атмосферу творчості й взаємної поваги в науковому товаристві.

Творчий доробок І. Г. Матвіяса вже давно став класикою українського мовознавства. Відгранений часом, він допомагає новим поколінням лінгвістів торувати свої шляхи в дослідженні української мови. До останньої хвилини Іван Григорович жив наукою про мову — і скільки ще лишилося непізнаного...